

ИСТИНА И ИСКРЕНОСТ

Славица Гароња, *Изидина којча*, Српска књижевна задруга, Београд 2013

Својим првим прозним делом, романом *Под месечевим луком* Славица Гароња појавила се на нашој књижевној сцени још давне 1992. године, али је до сада остала познатија широј јавности као предани и врсни познавалац наше народне књижевности, професорка и књижевна критичарка која се последњих година углавном посветила књижевности коју су писале или пишу жене. Њена нова збирка прича *Изидина којча*, већ својим насловом скреће пажњу читаоца да су у жижи интересовања и даље жене и њихове судбине. Али, оно што битно одваја прозу Славице Гароње од тренутних књижевних стремљења немарно подведених под заједнички именитељ *женско њисмо* јесте изврсно, дубоко познавање наше затомљене књижевне прошлости коју су исписивале жене, као и искрена преданост документарном, проживљеном, у њеним аутобиографским причама лишеним баналности и неукуса којима смо засути са страница савремене прозе.

Иако формално нису одвојене, у овој збирци јасно уочавамо две целине. Прва група прича оживљава тренутке и судбине које су припадале токовима књижевности и судбинама везаним уз њу од којих је најупечатљивија „Из сна у сан”, инвентивна и уверљива реконструкција могућег дневника који је о својој великој љубави водила Ленка Дунђерски. Прича не би била тако пријемчиво написана да у позадини уметничке инспирације није ауторкино велико знање које иде до успешне реконструкције језика Ленкиног и Лазиног доба. Стварајући причу за пробрану публику, она полемише са неким другим романескно-историјским реконструкцијама, претенциозним и извештачено накићеним измишљеним речима које не постоје у српском језику.

Цео универзум жена које су писале и патиле, одредио је уметнички, а чини нам се и животни пут ауторке готово императивом да се проговори у њихово име, да њихово дело не остане скрајнуто, а судбине незабележене. Она то чини уметничким поступком, реконструишући могућа душевна стања и безнадежне покушаје поете Рајковића да се приближи поноситој Милиц *Српкињи*, *Врдничкој вили*, у сентименталној, епистоларној причи која открива душу једне неостварене љубави. Обраћа се замишљеним разговором са Исидором Секулић у накнадном тражењу потврде о исправности тумачења њеног романа *Ђакон Боћородичине цркве*, а затим се враћа новијој, трагичној историји жена које су одслужиле голооточку казну, Милки Жициној, Драгици Срзентић и Брани Марковић. Осим изврсне обавештености, овде избија и њена потреба да осветли и приближи те животе са људске, судбинске стране, из ракурса њихове трагичне прикраћености којој бављење књижевношћу није увек

био узрок. Јер, ако смо Милицу Стојадиновић доживљавали као трагичну, али особу занесену сопственим књижевним даром а још више угледом који је у младости уживала, дотле за невине жртве информбироовских прогањања Славица Гароња јасно и гласно прича о томе колико су пропале у некој бари бојкота, све до смрти, кријући и спаљујући дневнике и рукописе, бежећи од света који их је не само разочарао, већ и лишио живота, као у потресном случају професорке Бране Марковић.

Другу групу чине аутобиографске приче у којима готово да нема конфабулирања, које искреношћу обраћања читаоцу позивају на генерацијску и људску солидарност. Уводна прича „Под лупом made in England” снажно је, проживљено и надахнуто сведочанство о страдању српског живља протераног из Западне Славоније, осуђеног да тихо умире у избегличким камповима или по туђим кућама са свешћу да је огњиште угашено заувек. На том трагу је и прича „Двоглед”, инспирирана трагичном судбином Срба протераних из Крајине након „Олује”. У исповедном тону којим су испричане аутобиографске приче има и повремено непрерађеног дневничког материјала који подсећа на намерно остављену грубљу површину на финој мермерној скулптури, стварајући тако својеврсни и допадљиви књижевни контрапункт.

Проза која је пред нама не бори се претерано са стилским фигурама, убличавањем савршених реченица, песничким уздасима или токовима свести који успут загубе нит фабуле. Она је пластична, верна, јасна у свом исказу, аутентична до детаља када су у питању аутобиографске приче, нарочито две о материнству – „Изидина копча” по којој је збирка добила име, и „Ноћно писмо”, сећање на дане порођаја и борбе за живот, иницирано нападом НАТО снага у једној скорашњој београдској ноћи на породилиште у Вишеградској улици. Она дозвољава читаоцу да погледа у искуство рађања које је скоро увек на овим просторима повезано са неком врстом трауме. Та драгоценост приче о солидарности која се рађа само у рату, затвору и у болници није нова, али је овде донесена са типично женским сензибилитетом. У наративи која ниједног тренутка није банална чак и када се бави наизглед једноставним, свакодневним, као што је нпр. селидба и одрицање од вишка материјалних успомена у причи „Велико спремање”, физичко распремање претвара се у резиме једног средовечног женског живота, без искорак у патетику *жала за младомшћу*, али са израженом карактеристиком лирског опраштања од места и догађаја који ће заувек остати у прошлости.

Посебно се у корпусу аутобиографских прича издваја прича „Хлеб” својом искреношћу и храбром наративом о најдубљим слојевима жудње једне жене, као телесне тако и духовне за блискошћу, у преплитању свакодневног (печење хлеба јер су на снази санкције, нема га у продавницама, а јунакиња овладава овом вештином симблично се враћајући огњишту предака, хлеб умире као отелотворењу животне снаге) са духовним,

љубављу према мушкарцу која чезне да остане идеална, а током месеци и година заједничког живота претвара се у сећања, пријатељство, неспоразуме, родитељство и коначно у причу која је одсјај свега тога.

У ритму прозе Славице Гароње налазимо детаљ који није толико уобичајен, а то је заграда. У први мах, читаоцу коме је познато њено теоријско дело она делује као данак научном, реторичком излагању у коме увек треба нешто додатно објаснити. Али, читајући пажљивије уочавамо да је заграда израз аутентичности проживљеног и описаног, ритмичка пауза у којој и писац и читалац узимају дах, слажу слике у свести, тренутак искренности ауторке која нам храбро саопштава чињенице из свог живота и дозвољава читаоцу да јој се придружи. Захваљујући својој аутентичности, обавештености, искренности нарације, ова ће проза свакако имати бројне читаоце, не само међу женском публиком. Иако је читавим својим досадашњим делом Славица Гароња вратила достојанство Српкињама од пера, како онима из прошлости тако и својим савременицама, она не залази у смутне воде агресивног феминизма, родне подељености или острашћености спрам супротног пола. Њено бритко критичко перо било је овог пута окренуто ка сопственом прозном стилу не дозвољавајући му излете ка баналној феминизацији књижевности. Овоме је свакако допринела ауторкина уметничка и животна зрелост, толико потребна да би се аутентично писало и трајало, на супрот брзометним књижевним каријерама које су свуда око нас и којима немилосрдно и готово увек пресуди време.

С мером и укусом приповедајући о најдубљим слојевима женског постојања, она у свој књижевни свет слободно и с наклоношћу уводи и мушке ликове, од загонетног, поносног Хасан аге у изванредној варијацији мотива из народне књижевности у причи „Хасанагиница”, преко болно несхваћеног поете Рајковића, раскошног, мужевног и времешног занесењака Лазе Костића, продуховљеног и аскетски оријентисаног Ђакона земунске цркве који је одредио Исидорин живот и патњу, све до мушких ликова нашег доба, приказаних одмерено и с љубављу према животу самом, према људској егзистенцији коју посматра кроз једно велико и нерешиво питање – може ли се иједан живот проживети лако и без бола?

Александра ЂУРИЧИЋ